УДК 811.11

Янковець О. В.,
викладач кафедри англійської мови
Національної академії Державної прикордонної служби
імені Богдана Хмельницького

ЕТИМОЛОГІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ПРИКОРДОННОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. У статті подано аналіз етимології англійської прикордонної термінології, описано основні шляхи утворення прикордонної термінології в англійській мові.

Ключові слова: прикордонна термінологія, етимологія, шляхи утворення, походження, запозичення.

Постановка проблеми. Досягнення у різних галузях науки та інтенсивний розвиток міжнародних стосунків викликали потребу в утворенні термінолексичних систем. Англійська термінологічна лексика, зокрема прикордонна, формувалася століттями. Ця терміносистема розвивається і далі, постійно змінюється, але водночас є єдиною цілісною системою, яка функціонує разом з людським суспільством. Тому майже 50 відсотків лексичних неологізмів у мові – терміни. Загальна кількість термінів в окремих термінологічних системах складає сотні тисяч.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю адекватної мовної реалізації прикордонних понять у системі міжнародних зв'язків, потребою укладання термінологічних словників та лексикографічних посібників. Лексико-семантичний аспект термінотворення зумовлює науковий пошук в аспекті обґрунтування різних шляхів входження термінологічних одиниць у мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграція та взаємодія різних наук вимагають посиленої уваги науковців до питань термінознавства та дослідження функціонування термінологічних структур у різних сферах людської діяльності. Проблеми становлення, семантики, деривації та тенденції розвитку термінологічних одиниць, фахової лексики вивчали вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема В. Виноградов, В. Лейчик, Г. Винокур, Б. Головін, Т. Кияк, В. Даниленко, К. Кусько, А. Крижанівська, Е. Жильбер, А. Ширмер, Й. Сміт, Ф. Дорнер. Л. Цвяк присвятила своє дослідження прикордонній термінології сучасної німецької мови, її лексичним особливостям, структурі, способам утворення та шляхам передачі на українську мову [9]. Здебільшого дослідники по-різному розуміють проблематику, цілі та функціональні завдання термінологічних структур, концептуальні засади термінознавства як науки [2]. Т. Правдун у своєму дослідженні ретельно проаналізувала особливості репрезентацій лексико-семантичної групи «прикордонник» в українській та англійській мовах [8].

Метою статті є аналіз шляхів утворення англійської прикордонної термінології з огляду на аналіз звітних матеріалів Європейського агентства з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу "FRONTEX" та Місії Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні "EUBAM", Уніфікованої програми підготовки прикордонників Європейського Союзу (Common Core Curriculum), а також сучасних підручників з англійської мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу. Терміни – це спосіб фіксації отриманого спеціального знання мовними засобами. Вплив мови на формування національної термінології певної галузі знань змушує вивчати властивості терміна крізь призму лінгвістичних категорій, оскільки кожна розвинена мова сформувала свої специфічні засоби термінотворення: терміноелементи, терміномоделі, шляхи утворення термінів. Різні мови характеризуються певними особливостями у сфері термінотворення завдяки специфічному устрою кожної окремої мови [4, с. 110].

Засоби творення термінів не виходять за межі лексикотворних моделей мови, хоча і серед них існують незначні відхилення. Частина термінів має риси умовності, оскільки для утворення терміна або однієї з його складових частин часто залучається загальновживане слово.

Термін найкраще відповідає визначенню понять фізики, математики, біології, а також військової справи [7, с. 191]. Прикордоннологія є галуззю знань, суміжною із юриспруденцією та військовою справою, але хибним є ототожнення прикордонної термінології із військовою чи юридичною. Велика кількість термінів є властивими водночас і юридичній терміносистемі, і прикордонній. Щодо військової справи, то у зв'язку із постійним виникненням у світі загроз військових конфліктів військова термінологія широко застосовується на усіх рівнях спілкування і, відповідно, проникає у суміжні сфери, такі як охорона кордону та правоохоронна діяльність.

Вивчення спеціальних мов, які обслуговують професійну діяльність людини, набуває у наш час особливої актуальності у зв'язку зі збільшенням потоку інформації та активним розвитком прикордонної науки і техніки. Підтвердженням цього є поява нової навчальної дисципліни в Національній академії Державної прикордонної служби України (НАДПСУ) – прикордоннології. Важливою складовою спеціальних мов залишається термінологія, яка, як і раніше, вважається однією з найскладніших сфер, що перешкоджають успішній міжмовній комунікації. Розвиток прикордонної термінології відбувається паралельно з розвитком прикордонного відомства. Під термінологією в нашому випадку ми розуміємо систематизовану сукупність термінів, які забезпечують комунікацію між фахівцями певної галузі науки і техніки [9, с. 359].

Система понять кожної науки знаходить своє мовне вираження в термінах. До прикордонної термінології ми відносимо:

– слова і сполучення, які позначають військові поняття, тобто поняття, що безпосередньо пов'язані зі збройними силами, воєнною справою, веденням бойових дій тощо (*fight, terrorism, clash*);

– науково-технічні терміни, які вживаються у зв'язку з військовими поняттями (*submashinegun* – автомат, *signalpistol* – сигнальний пістолет, *thermovisor* – тепловізор);

– юридичні терміни, знання яких є необхідним сучасному прикордоннику як представнику правоохоронної структури (*detection* – виявлення, *investigation* – розслідування, *current legislation* – чинне законодавство); стосовно юридичної термінології можна сказати, що найбільша серед усіх груп юридичних термінів – група латинських запозичень – 82% усіх термі-

нів, які вживаються у мові юридичної терміносистеми; друга за частотою вживання – це група термінів французьких запозичень – 14% усіх термінів, а найменшою групою є група власномовних слів – 4% всіх термінів юридичної терміносистеми; отже, приблизно таке ж відсоткове відношення спостерігається у частині прикордонної терміносистеми, яка є суміжною з юридичною (*to inspect* – від латинського *inspectus, risk analysis* – від французького *risquer* та латинського *analysis, corruption* – від латинського *corruptionem, passenge rtraffic* – від французького *passagier* та *trafique; border* – від французького *bordure*, *valid* – від французького *valide*, *to control* – власно мовний термін;

слова і сполучення, які, хоча й не позначають власне військових чи прикордонних понять, однак вживаються майже виключно у військовій сфері, а в загальному вживанні є маловідомими (*sniffer dog* – службово-розшуковий собака);

деякі лексичні одиниці, які дещо змінили своє початкове значення та перейшли у сферу прикордоннології із суміжних сфер, але набули іншого значення: *check point* (контрольний пост) – ориг. "an aviator's term for landforms or structures of known height against which the craft's altitude could be visually checked" (контрольні мітки).

Проводячи аналогію з юридичною термінологією, ми можемо виокремити такі способи утворення прикордонних термінів: вторинна номінація, морфологічний, синтаксичний та запозичення.

Вторинна номінація – це такий спосіб термінотворення, при якому слово з числа лексичних одиниць загального вжитку чи літературної мови набуває ознак терміна і позначає поняття певної предметної галузі. Наприклад, англійське слово *"border"* («межа між чим-небудь») – слово загального вжитку, яке в сфері прикордоннології позначає межу, що розділяє території держав.

Морфологічний спосіб творення прикордонних термінів полягає у термінотворенні за допомогою зміни частин слова. Він має декілька підвидів: афіксація (*demarcation, violator, smuggler, invalid*), безсуфіксний (*permit*), словоскладання (*checkpoint, database*) та змішаний (*coveringdetachment, borderdemarcation*). Серед прикордонних термінів і номенклатурних назв все більшого поширення набувають абревіатури та акроніми: EUVID (*European Union Vehicle Identification Database*), EUBAM (*European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine*) тощо [10; 12; 13].

В науках, котрі розвиваються, утворення нових понять, а відповідно, і нових термінологічних позначень – це надзвичайно активний процес. Серед нових прикордонних понять більшість – похідні від уже наявних в цій сфері, тому нові багатослівні терміни нерідко будуються як похідні (деривати) термінів, створених раніше.

Більш популярним та виправданим є шлях утворення термінів шляхом запозичення з інших мов. На різних етапах становлення суспільства терміни запозичуються з різних мов, що зумовлено різними історичними умовами. Так, музична та комерційна термінологія провідних європейських мов переважно італійського походження, театральна та поштова – французького, спортивна – англійського, навігаційна термінологія в українській, російській, англійській та деяких інших мовах складається здебільшого з голландських лексичних елементів, загальнотехнічна, ремісничa та військова термінологія багатьох слов'янських мов має численні запозичення з німецької мови [5, с. 76].

Запозичення терміна відбувається з іншої мови разом з поняттям, яке цей термін позначає. Принциповою різницею між запозиченнями та інтернаціоналізмами є кількість мов, у яких зустрічається конкретний термін: інтернаціоналізми, інтернаціональна лексика – слова, які виражають поняття міжнародного значення й існують у багатьох мовах світу (споріднених і неспоріднених), зберігаючи близьке або спільне значення й фонетико-морфологічну будову [6]. Інтернаціоналізм – це особливий тип запозичення, що існує паралельно у щонайменше трьох споріднених мовах. Згідно з В. Аристовою, термін «запозичення» є родовим поняттям стосовно термінів «іншомовне слово» та «засвоєне слово», які перебувають на тому чи іншому ступені адаптації до мови-реципієнта. Іншомовними вважаємо запозичені слова, фонетично та граматично оформлені за зразком чужої мови (транслітерований запис, невідмінюваність). Ті з них, що проходять шлях пристосування до мови-реципієнта, змінюючи звукове оформлення, стаючи відмінюваними внаслідок появи флексій, виявляючи словотвірну активність і навіть утворюючи нові лексико-семантичні варіанти, стають повністю засвоєними мовою[1]. До цієї категорії належать такі прикордонні терміни: *contraband* (італ. *contrabando* від лат. *contra* та італ. *bando*), *consular* (з лат. *consularis*), *asylum* (з грецької *asylon*), *refugee* (з французької *refugié*) [14].

Аналізуючи способи творення англійської термінології, слід зазначити, що перше місце за продуктивністю належить синтаксичному способу, який полягає у використанні словосполучень для називання наукових понять. Термінологічні сполучення складаються із стрижневого і залежних (атрибутивних) компонентів, які уточнюють, конкретизують значення основного терміна: *border – stateborder ("border"* – стрижневий компонент, *"state"* – атрибутивний), *borderline* (*"line"* – стрижневий компонент, *"border"* – атрибутивний). Прикордонні багатокомпонентні терміни поділяються на двокомпонентні (*internal border, external border, risk analysis*), трикомпонентні (*border guard activities, land border surveillance*) та полікомпонентні (*border guard basic training, EU integrated border management concept, trafficking in human beings*). Певні термінологічні одиниці можуть писатися через дефіс (*cross-border criminality, force-related situations*), а також містити абревіатури або акроніми (*EU visa regulations*) [11]. У свою чергу, термінотворчі компоненти кожного словосполучення були утворені морфологічним способом, шляхом запозичення чи вторинної номінації. Продуктивність синтаксичного способу термінотворення зумовлена як лексичною природою терміна, так і його функціональним призначенням.

Протягом 2014–2016 років прикордонна терміносистема поповнилася великою кількістю неологізмів у зв'язку із проведенням антитерористичної операції на сході України. Наприклад, *entry-exitcheck-point* – контрольний пункт в'їзду-виїзду, *demarcation line* – лінія розмежування, *joint mobile group* – зведена мобільна група, *operative combat border command*– оперативно-бойова прикордонна комендатура. Ці термінологічні лексичні одиниці здебільшого використовуються у вітчизняних та зарубіжних засобах інформації у контексті подій на сході України [15].

Висновки. Проаналізувавши наявні термінологічні лексичні одиниці у сфері прикордоннології з використанням Уніфікованої програми підготовки прикордонників Європейського Союзу (Common Core Curriculum), звітних матеріалів Європейського агентства з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу "FRONTEX" та Місії Європейського Со-

юзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні "EUBAM", а також сучасних підручників з англійської мови за професійним спрямуванням, ми дійшли висновку, що найпродуктивнішим шляхом утворення прикордонної термінології є синтаксичний, суть якого полягає у поєднанні наявних лексичних одиниць з метою позначення нового явища чи поняття. Проте самі елементи словосполучення можуть бути утворені за допомогою однокомпонентних термінів, які, в свою чергу, утворилися морфологічним способом, шляхом вторинної номінації чи запозичення. Зв'язок прикордоннології з військовою справою та правоохоронною діяльністю знайшов своє відображення і в прикордонній термінології, що свідчить про гнучкість терміносистеми до запозичень із суміжних сфер. Подальші дослідження у цій сфері вбачаються у ретельнішому дослідженні кожного способу словотвору прикордонної термінології.

Література:

1. Аристова В. К истории англо-русских литературных связей и заимствований / В. Аристова // Семантические единицы в категории русского языка в диахронии. – Калининград, 1997. – С. 12–19.
2. Бесараб Т. Особливості юридичної терміносистеми в англійській мові / Т. Бесараб // Сборники научных работ НТУ «ХПИ» : Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – № 34 – Х. : НТУ «ХПИ», 2013. – С.156–161.
3. Гапонова В. Державна прикордонна служба України : [підручник] / В. Гапонова. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. – 204 с.
4. Лейчик В. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. Лейчик. – 2-е изд. – М. : КомКнига, 2006. – 382с.
5. Лотте Д. Основы построения научно-технической терминологии / Д. Лотте. – М. : Наука, 1961. – 365 с.
6. Михайленко В. Алгоритм інтро-перекладацьких стратегій у мультимедійному форматі / В. Михайленко // Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта 2004». Том 25. Актуальні проблеми перекладу. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 38–39.
7. Мостовий М. Лексикологія англійської мови : [підручник для інститутів та факультетів іноземних мов] / М. Мостовий. – Х. : Основа, 1993. – 256 с.
8. Правдун Т. Особливості репрезентацій лексико-семантичної групи «прикордонник» в українській та англійській мовах: структурно семантичний та семантико-стилістичний аналіз / Т. Правдун // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна. – 2013. – Вип. 39 – С. 196–200.
9. Цвяк Л. Сучасна прикордонна термінологія: особливості утворення та перекладу / Л. Цвяк // Сучасні дослідження з іноземної філології. – 2013. – Вип. 11. – С. 357–365.
10. Annual Report. 1 December 2012 – 30 November 2013. European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eubam.org/wp-content/uploads/2015/11/Report_2013_ENGL-.pdf.
11. Frontex. Common Core Curriculum. EU Border Guard Basic Training. – Warsaw, Poland, 2012. – 270 p.
12. Frontex. Exercising Mobility in Border Guard Basic Training. – Warsaw, Poland, 2015. – 132 p.
13. Fundamental rights at airports: border checks at five international airports in the European Union. – Luxembourg : Publications office of the European Union, 2014. – 118 p.
14. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.etymonline.com/index.php.
15. Matsola D. Only 2.5 of 9 checkpoints from ATO zone works / D. Matsola [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://informator.media/archives/96482.

Янковец Е. В. Этимология английской пограничной терминологии

Аннотация. В статье представлен анализ этимологии английской пограничной терминологии, описаны основные пути образования пограничной терминологии в английском языке.

Ключевые слова: пограничная терминология, этимология, пути образования, происхождения, заимствования.

Yankovets O. Etymology of the English border guard terminology

Summary. The article analyses the etymology of the English border guard terminology and describes the basic ways of formation of border guard terminology in the English language.

Key words: border guard terminology, etymology, ways of formation, origin, borrowings.